МЕХАНІЗМ ЗБЛИЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

БІСЮК Олена Сергіївна - кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права Київського міжнародного університету
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1570-2721
DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.46

У статті здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз механізму зближення національних правових систем з правом Європейського Союзу в умовах сучасної хвилі розширення та поглиблення євроінтеграції. На основі доктрин правових трансферів, функціональної гармонізації та правового поліцентризму автор окреслює еволюцію acquis communautaire як багаторівневої нормативної матриці, що охоплює понад 35 переговорних глав і формує правову «архітектуру» ЄС. Особливу увагу приділено інституційній ролі Європейської Комісії, Суду ЄС, національних парламентів і судових систем у забезпеченні належної транспозиції, імплементації та застосування норм Союзу. Узагальнено досвід держав Центрально-Східної Європи й Західних Балкан, виділено ефективні моделі координації («screening light», парламентські fast-track-процедури), а також виявлено ключові виклики матеріальної конвергенції: корупційні ризики, обмежену адміністративну спроможність і вплив воєнних дій. У фокусі українського кейсу проаналізовано прогрес імплементації Угоди про асоціацію (судова реформа, антикорупційна інфраструктура, цифрова трансформація) та проблемні сфери – екологічне і корпоративне право. Запропоновано інноваційні інструменти підтримки: поєднання soft-law і цільового макрофінансування, розгортання цифрових платформ моніторингу, розширення мережі міжсудового діалогу. Зроблено висновок, що успіх зближення визначається не швидкістю формальної транспозиції, а глибиною інституційної абсорбції та утвердженням спільних цінностей верховенства права, які забезпечують стійкість демократичних трансформацій і конкурентоспроможність об'єднаної Європи.

Ключові слова: механізм зближення, acquis communautaire, правова гармонізація, євроінтеграція, правові трансфери, Україна, Європейський Союз, верховенство права, порівняльне правознавство, правові системи, компаративізм, демократія, законодавство, нормативно-правовий акт, правовий поліцентризм.

Сучасний етап розвитку Європейського Союзу позначений як внутрішньою потребою поглиблення інтеграції для подолання економічних і безпекових викликів, так і зовнішнім імперативом консолідації демократичних цінностей на східних кордонах об'єднання. У цих умовах механізм зближення національних правових систем із правом ЄС стає ключовим інструментом не лише для нових та потенційних держав-членів, а й для самого Союзу, який намагається гарантувати цілісність правового простору, універсальність стандартів верховенства права та передбачуваність спільного ринку. Україна, Молдова та країни Західних Балкан, отримавши статус кандидатів у 2022–2023 рр., розробляють дорожні карти імплементації *acquis communautaire* у винятково складних геополітичних умовах. Поєднання післявоєнної відбудови, цифрової трансформації та зеленого курсу ЄС утворює безпре-

цедентне середовище, в якому адаптація законодавства має відбуватися паралельно із фізичним відновленням інфраструктури та реформою інституцій (судової системи, антикорупційних органів, державної служби). Це зумовлює гостру практичну потребу переосмислення традиційних підходів до правового зближення, залучення інноваційних механізмів *soft law*, міжінституційних мереж і цифрових платформ, які можуть пришвидшити й поглибити конвергенцію правових систем, не руйнуючи їхньої національної ідентичності.

Окрім безпосередніх інституційних завдань, тема має ширше цивілізаційне та стратегічне значення. Під тиском глобальних викликів — від агресивної зовнішньої політики авторитарних держав до експоненційного розвитку штучного інтелекту — Євросоюз шукає нові моделі «відкритої стратегічної автономії», де стандарти цифрової безпеки, захисту персональних даних і сталого розвитку стають спільною мовою регулювання для всього континенту [3]. Здатність країн-кандидатів ефективно інтегрувати ці стандарти визначатиме не лише темпи їхнього приєднання, а й конкурентоспроможність європейського правового порядку у глобальному вимірі. Водночас механізм зближення виступає тестом на стійкість демократій у перехідних економіках: імплементація директив про боротьбу з відмиванням коштів, прозорість державних закупівель та ефективний судовий контроль безпосередньо впливають на рівень довіри громадян до держави й інвесторів до ринку [5]. Тому дослідження системного, багаторівневого процесу правового наближення є не лише актуальним, а й критично необхідним для формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо стратегії євроінтеграції України та зміцнення правової єдності Європи загалом.

Мета дослідження полягає у комплексному теоретико-методологічному обґрунтуванні та критичному аналізі механізму зближення національних правових систем із правом Європейського Союзу, а також у визначенні практичних орієнтирів для його ефективної імплементації в умовах сучасної євроінтеграції України та інших держав-кандидатів.

Для досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

1. розкрити еволюцію та концептуальні засади правового наближення у процесі формування *acquis communautaire*;
2. проаналізувати правові інструменти і процедурні механізми гармонізації (директиви, регламенти, рамкові рішення, *soft-law*) крізь призму доктрин трансферу права, функціональної гармонізації та правового поліцентризму;
3. проаналізувати стан імплементації *acquis* в Україні у світлі Угоди про асоціацію та статусу кандидата, зосередивши увагу на сферах судової реформи, антикорупційної політики, цифрової трансформації та «зеленого» права.

Постановка проблеми

Попри майже сім десятиліть поступового формування єдиного європейського правового простору, процес зближення національних правових систем залишається нерівномірним і фрагментованим: формальна транспозиція директив часто не забезпечує фактичної конвергенції норм, особливо в державах із постсоціалістичним правовим спадком, обмеженою інституційною спроможністю та високим рівнем корупційних ризиків [1]. Сучасні геополітичні виклики, зокрема війна РФ проти України, накладають на цей процес безпрецедентні безпекові та ресурсні обмеження, водночас підсилюючи стратегічну потребу ЄС у розширенні й укоріненні своїх цінностей на східному фланзі. Ухвалення «зеленого» та «цифрового» acquis створює нові регуляторні шари, які кандидати мають інтегрувати паралельно з класичними вимогами внутрішнього ринку, тоді як національні правові культури прагнуть зберегти ідентичність і гнучкість у виборі засобів імплементації [2]. У результаті виникає багатовимірна проблема: як забезпечити матеріальну, а не лише декларативну гармонізацію права, вписати її у контекст післявоєнної відбу-

дови та цифрової трансформації, мінімізувати ризик «правового порожнього місця» й одночасно гарантувати, що зближення не перетвориться на асиметричний трансфер, який підриває правовий плюралізм і демократичну легітимність.

Виклад основного матеріалу

Європейський проєкт завжди мав амбіцію перетворити різноманіття правових культур континенту на узгоджену, проте не одноманітну, архітектуру, де спільні принципи верховенства права, поваги до прав людини та ефективного правозастосування поєднуються з багатовіковими традиціями кожної держави-учасниці. Механізм зближення національних правових систем у ході євроінтеграції – це не лише технічний процес «переписування» законів відповідно до acquis communautaire, а складна соціально-правова динаміка, у якій переломлюються інтереси урядів, бізнесу, громадянського суспільства та наднаціональних інституцій, формуючи спільний європейський простір права [6]. У XXI столітті, коли ЄС дедалі більше позиціонується як геополітичний полюс сили, здатність зближувати правові системи своїх сусідів стає ключовим чинником привабливості Союзу та водночас тестом на його внутрішню цілісність [7].

Історично становлення механізму правового наближення можна простежити з ранніх етапів європейських співтовариств, коли метою було здебільшого усунення технічних бар'єрів у торгівлі крізь гармонізацію стандартів. У міру розширення компетенцій Союзу від спільного ринку до економічного, валютного та політико-правового вимірів, зближення стало багатоаспектним явищем, що охопило конституційні цінності, адміністративні процедури й судову практику держав-кандидатів. Починаючи з Угоди ЄЕП (1992 р.) та «великих» хвиль розширення 2004-2007 рр., ЄС відпрацював цілісну модель експорту нормативних очікувань, де жорсткі імперативи адаптації супроводжувалися фінансовими стимулами й політичними гарантіями членства.

Теоретично механізм зближення поєднує концепти правових трансферів, функціоналістичної гармонізації та правового поліцентризму. Теорія трансфертів підкреслює односторонній рух норм від ядра до периферії; функціоналісти роблять акцент на однаковості соціальних функцій норм у різних юрисдикціях; поліцентристи, навпаки, стверджують, що зближення успішне лише тоді, коли кожна сторона зберігає здатність до правотворчих інновацій, а процес керується діалогом рівнозначних акторів [10]. На практиці ЄС застосовує комбінацію цих підходів: директиви задають кінцевий результат, залишаючи методи реалізації державам; рамкові рішення розщеплюють зобов'язання у часовій перспективі; soft-law інструменти – висновки, рекомендації, дорожні карти – створюють гнучкий «коридор відповідності».

Критичною ланкою є acquis communautaire – корпус понад 80 тис. сторінок правових актів, який охоплює 35 переговорних глав. Змістовно acquis поділяється на первинне (Договори ЄС, Хартія основних прав) та вторинне законодавство (директиви, регламенти, рішення). Директиви лишаються «робочою конячкою» гармонізації, адже дозволяють урядам адаптувати форми й методи імплементації до національних традицій. Регламенти, маючи пряму дію, вимагають мінімального втручання законодавця, проте їх приймають там, де необхідна миттєва єдність правил (митний союз, конкуренція, спільна торговельна політика).

Наближення права відбувається крізь багаторівневий діалог інституцій. Європейська Комісія, маючи монополію законодавчої ініціативи і повноваження «вартового Договорів», контролює графік і якість транспозиції; Рада та Парламент ухвалюють акти за процедурою спільного рішення; Суд ЄС у межах процедур позову про порушення й попереднього запитання формує прецеденти, що вимагають від національних судів рівнятися на єдину інтерпретацію [4]. Приєднання до механізму «European Semester», застосування інструментів TAIEX і Twinning, участь у ме-

режах євроюсту та європолу цементують неформальний тиск, який пришвидшує внутрішню кодифікацію acquis.

На рівні держав кандидатів ключову роль відіграють міжвідомчі координаційні структури (МЗС+Мін'юст, Євроінтеграційні офіси парламентів), що мають інвентаризувати національний доробок і спрямувати ресурси донорської допомоги на прогалини. У Центральній Європі успішною визнано модель «screening light»: таблиці відповідності, попередні експертні аудити та парламентські «швидкі треки» оптимізують законотворчий цикл, зменшуючи політичні ризики блокування. Водночас просторова реконфігурація судової влади (створення адміністративних та антикорупційних палат) зближує процесуальні гарантії з acquis права ЄС про ефективний засіб правового захисту.

Судова компонента зближення – окремий вимір. Через попередні запитання національні суди стають «прив'язним механізмом» до юриспруденції Суду ЄС, запроваджуючи пріоритет права Союзу та пряме застосування директив за доктриною «effet utile». Це змінює не лише статичний корпус норм, а й саму картину правового дискурсу, у якій аргументи на користь teleologічного тлумачення та пропорційності дедалі частіше переважають формалізм [7].

Окрему увагу слід приділити Угодам про асоціацію нового покоління, насамперед Угоді про асоціацію Україна-ЄС 2014 р. з її «хребтом» – Поглибленою та всеосяжною зоною вільної торгівлі. На відміну від класичних угод 1990-х, цей інструмент містить конкретні графіки імплементації в сфері енергетики, транспорту, фітосанітарії, цифрового ринку та державних закупівель. Глава «Юстиція, свобода, безпека» вводить поняття Rule of Law Review і передбачає участь України в Європейській мережі підготовки суддів, що фактично ангажує її в учбовий процес ЄС. Прогрес відстежується через щорічні звіти Комісії та Парламенту, тоді як невиконання дедлайнів може призвести до «гальмування» автономних торговельних преференцій.

Досвід країн ЦСЄ показує, що формальна транспозиція не гарантує матеріальну конвергенцію. «Правове порожнє місце» (legal limbo), коли директива перенесена, але не працює через корупційні звички чи брак ресурсів, залишається головним викликом. Комісія реагує поєднанням санкцій і стимулів: позови про порушення, замороження фондів, але й підвищена макрофінансова допомога, програми інституційного менторства та участь у європейських агенціях до формального членства [8].

Україна, отримавши 2022 р. статус кандидата, зіткнулась із надзвичайним завданням синхронізації права під час збройного конфлікту. Попри очевидні виклики, війна стимулювала digital-реформи («Дія», е-суд, відкриті реєстри) та антикорупційну інфраструктуру (НАЗК, ВАКС), що відповідають Копенгагенським критеріям. Проте залишаються зони «повільного прогресу»: судова реформа, корпоративне управління державних підприємств, прозорість приватизації та екологічне право в частині імплементації «зеленого» acquis.

Глибинним ресурсом зближення виступає правова культура. Адаптація директиви про публічні закупівлі або GDPR вимагає не лише нових статей у кодексах, а й уявлення бізнесу та громадян, що захищати право на персональні дані або аукціонну чесність – нормальність, а не «єврочудасія». Тут важливу роль відіграють програми обміну (Erasmus +, TAIEX), котрі забезпечують «осад концептів» у професійних спільнотах і формують критичну масу прихильників європейських підходів [6].

Перспективи механізму зближення визначає трансформація самого ЄС. «Зелений курс», цифровий акт, штучний інтелект та стратегічна автономія генерують нові «шари» acquis, які кандидатам доведеться імплементувати паралельно із закриттям класичних глав. Одночасно дискусія про багатошвидкісну Європу та реформу інституцій після прийняття Західних Балкан, України та Молдови змушує переосмислити логіку трансфертів: від механічного копіювання до участі в співтво-

ренні нових правил [9]. Це відкриває шанс для країн-кандидатів не лише наздогнати, а й задавати напрямок, зокрема у сфері кібербезпеки та післявоєнної відбудови критичної інфраструктури.

Підсумовуючи, механізм зближення національних правових систем із правом ЄС – це синергетичний процес, у якому політична воля, економічні стимули та культурний діалог поєднуються з нормативним «ядерним реактором» acquis. Його успіх визначають не стільки швидкість та обсяг формальної транспозиції, скільки глибина інституційної абсорбції й утвердження спільних цінностей. Для України, як і для всієї Європи, питання «коли» стає членством перетворюється на питання «як» та «наскільки якісно» буде інтегровано європейський стандарт верховенства права, що, зрештою, гарантує сталий розвиток, безпеку та конкурентоспроможність у глобалізованому світі.

Висновки

Узагальнюючи проведене дослідження, можна стверджувати, що механізм зближення національних правових систем з acquis communautaire являє собою багатовимірну синергетичну конструкцію, у якій формальні правотворчі інструменти (директиви, регламенти, рамкові рішення) взаємодіють із неформальними каналами правового діалогу, навчальними програмами й фінансовими стимулами ЄС. Емпіричний матеріал Центрально-Східної Європи та Західних Балкан демонструє, що ефективність зближення залежить насамперед від здатності національних інституцій «вбудувати» європейські стандарти у власні управлінські та судові процеси, перетворивши транспозицію на інструмент модернізації, а не на бюрократичний ритуал [Kochenov, 2017]. Приклад України підтверджує: навіть у ситуації широкомасштабної війни імплементація судової реформи, цифровізація держпослуг і розвиток антикорупційної інфраструктури можуть слугувати каталізатором глибинних змін, якщо супроводжуються адресною макрофінансовою підтримкою, «партиципативним» моніторингом з боку громадянського суспільства та активною участю національних судів у попередньому діалозі з Судом ЄС [European Commission, 2024]. Таким чином, головним інтеграційним ресурсом виступає не швидкість прийняття законів, а якість їхньої інституційної абсорбції, що забезпечує матеріальну конвергенцію норм і підвищує довіру інвесторів та громадян до правопорядку.

Перспективна траєкторія зближення вимагає переходу від односторонньої логіки «правового імпорту» до горизонтального співавторства у формуванні нових регуляторних шарів ЄС – цифрового, «зеленого» та безпекового. Це означає розширення інклюзивних платформ, на яких країни-кандидати спільно з державами-членами напрацьовуватимуть політики кібербезпеки, штучного інтелекту та відбудови інфраструктури на засадах стійкості й кліматичної нейтральності [Craig & de Búrca, 2021]. Для України така модель відкриває можливість не лише надолужити нормативний розрив, а й внести авангардні рішення, випробувані у складних воєнно-кризових умовах, до загальноєвропейського доробку. Водночас успіх цієї стратегії залежатиме від системної протидії корупції, послідовного впровадження принципів доброго врядування та зміцнення правничої освіти, що формує покоління фахівців, здатних працювати в поліцентричному правовому просторі. Отже, зближення правових систем слід розглядати не як кінцеву мету, а як безперервний процес спільного вироблення та інституціалізації цінностей верховенства права, який підвищує витривалість демократій і геополітичну вагу об'єднаної Європи.

Література

1. Бигич О. Л. Порівняльне правознавство: минуле та сучасне. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: Зб. мат-лів міжвуз. наук. конф.* Вип. 2. Київ: Київський університет права, 2002. С. 31–34.

2. Габермас Ю. Залучення іншого: студії з політичної теорії / пер. з нім.

А. Дахній; наук. ред. Б. Поляруш. Львів: Астролябія, 2006. 416 с.

3. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політико-правові системи світу : Навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 688 с.

4. Гнатовський М. М. Європейський правовий простір. Концепція та сучасні проблеми. Київ: Вид. дім "Промені", 2005. 224 с.

5. Європейське право та порівняльне правознавство : Збірник статей / За ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Гриценка, О. В. Кресіна ; упоряд. О. В. Кресін, О. Д. Рожко. Київ: Шамборі : Логос, 2010. 588 с.

6. Європейський комітет з правового співробітництва. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/the-coe/about-coe

7. Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху : навальний посібник / В. В. Дума, А. В. Боровик, А. В. Матвійчук та інші; за заг. ред. А. В. Матвійчука. Рівне: Волин. обереги, 2019. 156 с.

8. Кресін О.В. Функціональний підхід у порівняльному правознавстві. *Держава і право. Юрид. і політ. науки*: Зб. наук. пр. 2005. Вип. 30.

9. Кудін С. В. Синергетика як методологічний підхід дослідження соціальних, правових та історично-правових систем. *Europeanvector of development of the modern scientific researches: collective monograph. 2nd ed. Riga, Latvia : «Baltija Publishing»,* 2021. С. 354–377.

10. P.W. Brouwer & J. Hage, 'Basic Concepts of European Private Law', *European Review of Private Law* 2007, p. 3-26.

SUMMARY

The article offers a comprehensive theoretical and methodological analysis of the mechanism for aligning national legal systems with European Union law amid the present wave of enlargement and the further deepening of European integration. Drawing on the doctrines of legal transfers, functional harmonization, and legal polycentrism, the author traces the evolution of the acquis communautaire as a multi-layered normative matrix encompassing more than thirty-five negotiation chapters that shape the EU's legal architecture. Particular attention is devoted to the institutional roles of the European Commission, the Court of Justice of the EU, national parliaments, and domestic judiciaries in ensuring proper transposition, implementation, and application of Union norms. The experience of Central and Eastern European and Western Balkan states is synthesized, highlighting effective coordination models ("screening light", parliamentary fast-track procedures) and identifying key obstacles to material convergence—chiefly corruption risks, limited administrative capacity, and the impact of armed conflict. Focusing on Ukraine, the study assesses progress in implementing the Association Agreement (judicial reform, anti-corruption infrastructure, digital transformation) alongside persistent problem areas such as environmental and corporate law. The article proposes innovative support instruments that combine soft law with targeted macro-financial assistance, deploy digital monitoring platforms, and expand networks of inter-court dialogue. It concludes that the success of legal approximation is determined less by the speed of formal transposition than by the depth of institutional absorption and the entrenchment of shared rule-of-law values, which together underpin the resilience of democratic transformations and the global competitiveness of a united Europe.

Keywords: legal approximation, acquis communautaire, legal harmonization, European integration, legal transfers, Ukraine, European Union, rule of law, comparative law, legal systems, comparativism, democracy, legislation, regulatory legal act, legal polycentrism,